

Zeki Sarıhan

Hükümet'in kurduğu 63 kişilik "Âkil İnsanlar"a itiraz edenler, bu kurulu 1919'da Padişah tarafından Anadolu'ya gönderilen Heyeti Nasihalar'a benzettiler. Hükümet çevreleri ise bu benzerliği reddetti. Âkil İnsanlar kurulunda bulunanların çoğu için de bu benzetme ağır bir suçlama yerine geçmiş gibi görünüyor.

Bu reddiye, 1919 yılı koşullarının hesaba katılmamasından ve yanlış bir tarih algılamasından kaynaklanıyor. Gerçekte, Heyeti Nasihalar ile Âkil İnsanlar heyetleri arasında gerek amaçları, gerek kuruldukları dönemin koşulları arasında birçok benzerlikler var.

Bir topluğa öğüt kurulu gönderilmesi, tarihte birçok kez başvurulan bir yöntemdir. Öğüt Kurulları Kurtuluş Savaşı'nda İç İsyancıları yatıştırmak için Ankara tarafından da kullanılmıştır.

30 Ekim 1918 tarihinde Mondros Ateşkes Anlaşması'nı imzalayarak savaştan çekilen Türkiye'nin önündeki en önemli sorun, Birinci Dünya Savaşı'nda ülkedeki milliyetler arasına giren kan davasını ortadan kaldırarak onlara barış içinde yaşayacakları tek bir milletin fertleri olduğunu hatırlatmaktı. İttihat Terakki'nin savaş ve Türkçülük siyaseti iflas etmişti. Elverişli barış koşullarının elde edilebilmesi için de devlet tarafından Hıristiyan azınlıklara iyi davranılacağı kanısının verilmesi gerekiyordu.

İttihat ve Terakki iktidardan düşmüş, Savaş sorumlularının bir kısmı ülkeyi terk etmiş, bir kısmı yargılama altına alınmış, Meclis dağıtılmış, İzzet ve Tevfik Paşaların ara hükümetlerinden sonra 3 Mart 1919'da Hürriyet ve İtilaf Partili Damat Ferit Paşa, hükümetin başına getirilmişti.

15 Mayıs 1919'da Yunanlıların İzmir'i işgaline kadar millet arasında henüz kesin bir saflaşma yoktu. Padişah Vahdettin kişiliği bakımından değil, devleti temsil ettiği için birleştirici bir unsur olarak görülüyor, İstanbul mitinglerinde alınan kararlar ona iletiliyordu. Mütareke'de Mustafa

Kemal de onunla altı kez görüşmüştü. İttihat Terakki'nin siyaset sahnesinden çekildiği, Hürriyet ve İtilaf Partisi'nin de güçlü olmadığı böyle bir dönemde Vahdettin, kendisini ön plana çıkardı ve halkın kendisine bağımlılığını da sağlamak istedi.

Ateşkes Anlaşması'nın maddelerinden biri Erzurum, Van, Bitlis, Diyarbakır, Elazığ ve Sivas'ta karışıklık çıkarsa buraların İtilaf Devletleri tarafından işgal edilebileceğini öngörüyordu. Sayılan iller 1915 tehcirinden önce Ermenilerin en yoğun nüfuslarının bulunduğu yerlerdi. Ancak ülkenin başka yerleri de karışıklık çıkma potansiyelini taşıyordu ve bunların başında Rum nüfusun yoğun olduğu Ege ve Karadeniz bölgesi geliyordu. Buralarda örgütlü Rumlar artık Osmanlı Devleti idaresinden çıkma zamanının geldiğini düşünüyorlardı.

31 Mart 1919'da Sadaret'te yapılan toplantıda Anadolu'ya mülkiye, ilmiye ve askeriyeden seçilecek olağanüstü kurullar gönderilmesi kararlaştırıldı. Damat Ferit Paşa, 5 Nisan'da İngiliz temsilcisi Webb'e giderek bu kurullarda İngiliz subaylarının da yer almasını istedi. Fakat bu isteği kabul edilmedi. 11 Nisan günkü İkdam, hükümetin Anadolu'ya iki heyet göndereceğini, bu heyetlerin halka *"unsurlar arasında uzlaşma ve vatandaşlık hissi telkin edeceğini"* yazdı.

Hükümet 10 Nisan'da Ermeni Patriği Zaven Efendi'nin şikâyetlerini görüştü. Zaven Efendi, Müslümanların silahlanarak Ermenileri tehdit ettiğini, memlekette asayiş olmadığını söylemişti. Hükümet, ondan şikâyetlerini belgelemesini istedi, memlekete de milliyetler arasında uyumlu geçinmeyi bozabilecek hareketlerden kaçınmayı yeniden duyurdu. Dâhiliye Nazırı Mehmet Ali Bey, 15 Nisan'da İkdam'da yayımlanan demecinde heyetlerin amacını muhtelif unsurlar arasında var olması gereken ahenk ve barışı temin etmek olduğunu bildiriyordu. O günlerin basınında bu *"iyi geçinme"* vurgusu çokça yapılmaktadır. Hemen herkesin korkusu Hristiyan azınlıklarla Müslümanlar arasında kavgaların çıkacağı ve bunun İtilaf Devletlerinin işine yarayacağı idi.

Trakya'ya gidenin başında Şehzade Cemalettin Efendi bulunuyordu. Bu heyette Harbiye eski Nazırı Cevat Paşa ve Genelkurmay Başkanı Fevzi Paşa (Çakmak) da üye idi. Bu heyet 28 Nisan'da İstanbul'dan yola çıktı, Trakya'yı dolaştı ve 9 Mayıs'ta İstanbul'a döndü.

İkinci heyetin başında gene bir hanedan üyesi Şehzade Abdürrahim Efendi bulunuyordu. Heyette ünlü ve dirayetli kişilerin bulunmasına dikkat edilmişti. Bahriye eski Nazırı Ali Rıza Paşa, Divanıharp eski başkanı Mahmut Hayret Paşa, Süleyman Şefik Paşa, emekli mirliya Ali Fevzi, iki müftü, iki de Gayrimüslim vardı. Bu heyet de 16 Nisan 1919'da İstanbul'dan uğurlandı. Mudanya, Bursa, Karacabey, Kirmasti, Susurluk, Balıkesir, Akhisar, Manisa yoluyla İzmir'e

geldi. Heyet gittiği her yerde Türkler ve Hıristiyan azınlıklar, asker, din adamı, okullar, memurlar ve halk tarafından büyük bir coşkuyla ve törenlerle karşılandı. İşte Padişah, tebaasına selam gönderiyor, ülkede barış istiyor ve halkına umut aşılamaya çalışıyordu. Her yerde nutuklar söylendi, yemekler verildi. Herkes umutlu ve mutluydu. Geçmiş felaketler (inşallah) bir daha yaşanmayacaktı!

İzmir’de miting gibi büyük bir kalabalıkla karşılanan heyet, gene törenlerle Aydın’a uğurlandı. Burada ikiye ayrılarak bir bölümü Muğla’ya gitti. Abdürrahim Efendi başkanlığında yoluna devam edenler ise Burdur, Denizli, Dinar, Afyon, Antalya’ya gittiler. Burdur’a dönüp buradan Isparta, Eğirdir, Yalvaç’a uğrayarak 13 Mayıs’ta Konya’ya ulaştılar. Gene her yerde büyük bir coşkuyla ve umutlarla karşılandılar. Halka birbirleriyle iyi geçinme öğüsünde bulundular ve padişahın selamlarını iletiler. Bu kurul Erzurum ve Trabzon’a kadar gitme niyetindeydi.

Kurul İzmir’de iken İzmir Rum basınının bu girişime soğuk baktı, Aydın’da iken de bazı din adamları karşılamaya gelmediler, gerekçe olarak da savaştan esas olarak Müslümanların zarar gördüğünü ileri sürdüler.

Projeleri alt üst eden olay: Onlar Konya’da iken beklenmeyen bir şey oldu. Yunanlılar 15 Mayıs günü İzmir’i işgal ettiler. Memleket ayağa kalktı. Rumlar, nasihatlar uymayarak işgalcilerle işbirliği yaptılar. Yunanlılarla Türkler boğaz boğaza gelirken Rumlar da Yunanlıların yanında yerlerini aldılar. Ne yapmaları gerektiğini söyleyen kurula İstanbul’a dönmeleri emri verildi. Gelişen olaylar Nasihat heyetlerinin hem yollarına devam etmesini hem de amaçlarına ulaşmalarını engelledi.

Buraya kadarki bilgiler o günlerin İkdam, Vakit, Sabah, Alemdar gibi İstanbul gazetelerinde ayrıntılarıyla vardır. Kurtuluş Savaşı Günlüğü I ve II. Ciltlerinin dizinlerindeki “Öğüt Kurulu” kelimesinden izlemek mümkündür. İnternette de ulaşılabilen Atatürk Araştırma Merkezi dergisinin 18. sayısında Mevlüt Çelebi, gazeteler ve bazı diğer kaynaklardan yararlanarak Anadolu’ya gönderilen heyetin gezisi ve çalışmaları hakkında daha geniş ve ayrıntılı bilgi vermektedir: *“İzmir’in İşgalinden Önce Şehzade Abdürrahim Başkanlığında Anadolu’ya Gönderilen Nasihat Heyeti (Anadolu Heyeti Nasihası-16 Nisan-18 Mayıs 1919)”*

Mustafa Kemal Paşa’nın Samsun’a gönderilmesi: Aslında Mustafa Kemal Paşa’nın Ordu müfettişi olarak Samsun’a gönderilmesi de bu “Barış” ve “istikrar” programının bir parçasıdır. Hatırlanacağı üzere ona verilen resmî üç görevden biri Karadeniz bölgesinde Türklerle Rumlar arasındaki çeteciliği önleyerek güvenliği sağlamaktı. Heyeti Nasihaların gündeme gelmeleri ve

Anadolu'ya yollanmalarıyla Mustafa Kemal Paşa'nın kararnamesinin hazırlanması aynı günlere rastlamaktadır. Mustafa Kemal Paşa'nın 19 Mayıs 1919'da Samsun'a çıkmasından hemen sonra yaptığı ilk iş, bölgelerindeki asayiş durumu hakkında kolordulardan ve idarecilerden ayrıntılı rapor istemek olmuştur. Ancak Damat Ferit'in de Padişah'ın da, İngilizlerin de hesabı Anadolu'nun ayaklanmasıyla bozulmuş ve Mustafa Kemal Paşa bu hareketin başına geçerek tarihi görevini yapmıştır. Ona bu şansı veren, İttihatçı olmaması ve Ermeni tehcirine bulaşmamasıydı.

Benzerlikler: Tarih hiçbir zaman aynıyla tekrarlanmaz. Fakat olaylar ve kişiler arasında benzerlikler de yadsınamaz. Fark edileceği gibi, bugünkü Âkil İnsanlar ile Heyeti Nasihalar arasında birçok benzerlikler vardır ve bu benzerlikleri yadırgamak ve reddetmek mümkün değildir.

1. Heyeti Nasihalar da Âkil İnsanlar da dışarıdan dayatılan bir çözüm değil, az çok yerli inisiyatiflerdir. Fakat bu süreçleri kendi politikaları açısından da uygun gören 1919'de İngilizler, bugün ise ABD ve AB'dir.
2. Birinci Dünya Savaşı'nda memleketin mahvına sebep olan savaş ile bu savaş sırasında azınlıklara uygulanan politikanın yerini 30 yıllık Kürt-Türk savaşı almış, her ikisinin sonunda da bir mütareke yapılmak zorunda kalınmış, bu mütareke sürecinde bir barış devrinin açıldığı kanısı doğmuştur.
3. İttihat Terakki'nin yöneticilerinin tutuklanmaları ile günümüzde darbe hazırlığı suçlamasıyla tutuklananlar benzerlik göstermektedir.
4. Savaştan bıkmış ve barışa susamış insanların henüz başka bir seçeneğin de ortaya çıkmadığı 1919 başlarında, umutların bağlandıkları Padişah'ın yerini Başbakan Recep Tayyip Erdoğan almıştır. Hürriyet ve İtilaf Partisi'nin yerine ise Adalet ve Kalkınma Partisi geçmiştir.
5. Osmanlı Mebuslar Meclisi, Tevfik Paşa Hükümeti'ne güvenoyu vermeyeceği gerekçesiyle Aralık 1918'de feshedilmişti. Süreç meclissiz işliyordu. Bugün Meclis açık olduğu halde sürecin dışında tutulmaktadır.

6. O günkü halkın beklentileriyle bugünkü halkın büyük çoğunluğunun beklentileri arasında da iç savaşa son verilmesi, milliyetlerin iyi geçinmesi ve yeni bir barış devrinin açılacağı umutları arasında benzerlikler vardır.

7. Nasihat heyetlerini Padişah hükümetleri etkili kişilerden seçmişti. Bugün de Başbakan daha geniş bir havuzdan kurul üyelerini kendisi seçmiştir.

Büyük ders: 1919 yılında Türkiye'yi ne İttihat Terakki ne de Hürriyet ve İtilaf (Padişah) yönetebilirdi. İttihat ve Terakki devreden çıkmıştı. Kurtuluş Savaşı'nı yönetecek yeni bir yurtsever kadro gerekiyordu. Bir kısım İttihatçılar, İttihatçılıktan vazgeçerek bu yurtsever cepheye katıldılar. Bilindiği gibi Sivas Kongresi delegeleri tek tek kürsüye çıkarak İttihatçı olmadıklarına yemin ettiler. Bu süreci Padişah da yönetemezdi, çünkü İngilizlere teslim olmuştu. Direniş diye bir projesi yoktu. Hürriyet ve İtilaf Partisi de milletin desteğine kavuşamamıştır. AKP'nin hem hâkim sınıflar, hem halk desteği, Hürriyet ve İtilaf Partisi'ne verilen destekten daha güçlüdür.

1919 Nisanında kurulan Heyeti Nasihalar lanetli kurullar değildir. İç barışı sağlamak için kurulmuşlar ve görevlerini yapmışlardır. Halk tarafından da tasvip görmüşlerdir. Aslında onların niyetleriyle Kurtuluş Savaşı kadrolarının niyetleri arasında da benzerlik vardır. Çünkü Mustafa Kemal Paşa da Kurtuluş Savaşı'nı zafere ulaştırmak için milliyetlerin kardeşliğini sık sık vurgu yapmış, İttihat ve Terakki politikalarından çıkardığı dersle gayrimüslimlere iyi davranılmasını isteyen genelgelere yayımlamıştır. O günkü gayrimüslimlerin yerini bugün Kürtler almıştır.

Bu bakımdan Heyeti Nasihalara benzetilen (ve benzeyen) Âkil insanların bunu şiddetle reddetmeleri anlamsızdır. Hele bu heyetlerin Anadolu'da gelişen kurtuluş Savaşı'na karşı halkı pasifleştirmek için kurulduğu tamamen yanlıştır. Böyle bir iddia, Mustafa Kemal'in Samsun'a gönderilmesi olayını da anlamamak anlamına gelir.

Önemli olan Kürtlerin şikâyetlerini sona erdirecek bir kardeşlik programıyla akan kanı durdurmak, millî birliği takviye etmek, emekçi inisiyatifini artırmak, Büyük Ortadoğu Projesi gibi Amerikan Projelerinden çıkarak laik ve demokratik tam bağımsız bir ülke yaratmaktır. Bunu ne İttihat Terakki, ne Hürriyet ve İtilaf zihniyetleri yaratamaz. Bugünün acil görevi bağımsız ve demokratik bir Türkiye'yi hedefleyen kardeşlik projesini güçlendirmektir.